

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Nalazi i preporuke za lokalizaciju ekonomske dimenzije održivog razvoja u Srednjoročni plan Grada Sombora

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Sprovedeno od strane:

Dokument je proizveden u okviru Platforme "Održivi razvoj za sve", koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Za više informacija molim vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs

Sadržaj

Zahvalnost	3
Sažetak	3
1. Osnovne napomene	4
2. Metodologija	5
3. KLJUČNI NALAZI, PREDLOZI MERA I AKTIVNOSTI U SREDNJOROČNOM PLANU RAZVOJA GRADA SOMBORA.....	8
Cilj 1: Pozicioniranje Sombora kao jednog od važnih trgovinskih i putničkih centara Vojvodine	12
Cilj 2: Razvoj privatnog, posebno MSP sektora uz podsticanje dostojanstvene zaposlenosti	15
Cilj 3: Iskorišćavanje prirodnog bogatstva za razvoj moderne i intenzivne poljoprivrede	25
Cilj 4: Razvoj turističkih potencijala uz zaštitu životne sredine.....	27
Izvori podataka i literatura:	30

Zahvalnost

Ova analiza (sa aneksom) je pripremljena u okviru Platforme „Održivi razvoj za sve“, kojom se uspostavlja opštedruštveni dijalog među najznačajnijim nedržavnim akterima u Srbiji, uključujući organizacije civilnog društva, poslovni sektor, akademske i istraživačke institucije, profesionalna udruženja, medije i građane, o usklađivanju razvojnih prioriteta Srbije sa ciljevima sadržanim u Agendi 2030. Cilj uspostavljanja Platforme je jačanje saradnje i koordinacije svih aktera kako bi se ostvario dogovor oko reformskih prioriteta koji uključuju ciljeve Agende 2030, uz korišćenje kredibilnih podataka kojima će proces biti pokrenut, spuštanje prioriteta na lokalni nivo i obezbeđivanje sredstava za realizaciju dogovorenih ciljeva.

Platforma je strukturisana u tri tematska stuba, koji odgovaraju trima dimenzijama održivog razvoja: socijalna inkluzija, ekonomski rast i zaštita životne sredine, ali funkcioniše na integrisan način, u skladu sa uskom povezanošću i isprepletenošću ciljeva održivog razvoja.

Platformu „Održivi razvoj za sve“ podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke a sprovodi je Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, u okviru projekta „Reforma javnih finansija – Agenda 2030“. Partneri na projektu su Beogradska otvorena škola, Fondacija BFPE za odgovorno društvo, Centar za visoke ekonomske studije - CEVES, Fondacija Ana i Vlade Divac, Fondacija Centar za demokratiju, Timočki omladinski centar i Smart kolektiv. Autori analize izražavaju zahvalnost predstavnicima Gradske uprave Grada Sombora, Somborskom edukativnom centru, predstavnicima privrede i Regionalnoj privrednoj komori Sombor, organizacijama civilnog društva i pojedincima sa teritorije Grada Sombora, koji su dali doprinos izradi analize svojim komentarima i sugestijama.

Sažetak

Svrha ove analize je da pomogne Gradskoj upravi Grada Sombora i donosiocima odluka u Gradu Somboru (Gradsko veće, gradonačelnik i Skupština grada Sombora), da nakon usvajanja Plana razvoja Grada Sombora za period od 2022. do 2028, adekvatno sagledaju i procene održivost različitih opcija i alternativa lokalnog ekonomskog razvoja, koje bi trebalo da budu predstavljene kroz posebne ciljeve, mere i aktivnosti u Srednjoročnom planu Grada Sombora za naredne tri godine.

Plan razvoja Grada Sombora za period 2022–2028 kao dugoročni dokument razvojnog planiranja za Grad Sombor definiše prioritetne ciljeve razvoja i mere kojima će se ti ciljevi postići. Svrha ovog dokumenta je da prepozna razvojne probleme Grada, definiše razvojne ciljeve i mere uzimajući u obzir optimalno korišćenje postojećih resursa i potencijala koji će omogućiti uravnotežen, održivi i kvalitetniji razvoj Grada kao celine. Plan razvoja se ne može sprovesti bez Srednjoročnog plana, jer ovaj dokument sadrži ciljeve, mere, aktivnosti, pokazatelje učinka za praćenje realizacije Plana razvoja.

Imajući u vidu da se Plan razvoja Grada Sombora odnosi na period od sedam godina i da važi do 2028. godine, uz Plan razvoja, Grad Sombor je u obavezi da pripremi i usvoji, u skladu sa članom 25. Zakona o planskom sistemu, trogodišnji planski dokument koji omogućava

povezivanje javnih politika sa srednjoročnim budžetskim planom rashoda budžeta grada Sombora. Zakon o planskom sistemu (član 25) obavezuje sve JLS da usvoje i trogodišnji (srednjoročni) planski dokument, koji operativno povezuje ciljeve održivog razvoja sa budžetskim programima, programskim aktivnostima i projektima programskog budžeta. Prema članu 54. stav 4. Zakona o planskom sistemu, gradovi i opštine su u obavezi da donose srednjoročne planove usklađene sa trogodišnjim budžetskim okvirom, najkasnije počev od srednjoročnog plana za 2021. godinu.

Kako bi se Gradu Somboru olakšalo donošenje Srednjoročnog plana razvoja, pripremljena je ova analiza, u okviru platforme "Održivi razvoj za sve". Ona je rezultat desetomesečne saradnje CEVES-a sa Gradskom upravom Grada Sombora, Somborskim edukativnim centrom, predstavnicima privrede, organizacijama civilnog društva i građanima, sa kojima je razgovarano o viđenju razvojnih planova i prioriteta za investiranje, potrebama u pogledu zapošljavanja radne snage, viziji unapređenja lokalnog poslovnog ambijenta koji će biti stimulativan za rad i investiranje u Gradu Somboru i izazovima poštovanja standarda zaštite životne sredine. Analiza će biti osnov za pripremu dokumenta trećeg nivoa razvojnog planiranja u Gradu Somboru, odnosno za pripremu operativnog, srednjoročnog plana za period od 3 godine, koji predstavlja razradu modaliteta finansiranja mera i aktivnosti definisanih Planom razvoja Grada Sombora.

1. Osnovne napomene

Plan razvoja Grada Sombora zasniva se na ciljevima održivog razvoja Agende 2030 i usaglašen je sa relevantnim nacionalnim dokumentima u oblastima ekonomskog razvoja, zaštite životne sredine i socijalne inkluzije. Plan razvoja Grada Sombora je usklađen i sa prostorno planskom dokumentacijom Grada Sombora, pre svega sa Prostornim planom Grada. Takođe je osigurana i potrebna usklađenost strateškog i budžetskog planiranja čime je omogućeno da budući Srednjoročni plan, koji će biti i osnov za operativnu primenu Plana razvoja Grada Sombora, kao osnovni upravljački instrument Grada Sombora, definiše kroz koje će mere i aktivnosti biti ostvareni strateški ciljevi Agende 2030 u naredne tri godine u Gradu Somboru.

Srednjoročni plan će pružiti sveobuhvatan i ažuran pregled obaveza (mera i aktivnosti) koje Grad Sombor treba da sprovede tokom perioda 2023-2025. omogućavajući time da se broj i obim mera i aktivnosti i dinamika njihovog sprovođenja uskladi s raspoloživim resursima (ljudskim i finansijskim) i prioritetima, detaljno planiraju aktivnosti organizacionih jedinica unutar sistema organa i javnih službi i preduzeća čiji je Grad Sombor osnivač. Kroz Srednjoročni plan će se povećati transparentnost odgovornosti za sprovođenje utvrđenih lokalnih ciljeva Agende 2030, jer će nadležni organi grada Sombora, njegove institucije i JP biti obavezne da planiranim ili već budžetiranim sredstvima sprovedu jasno utvrđen skup mera i aktivnosti.

Ovaj dokument predstavlja nalaze i preporuke za lokalizaciju ekonomske dimenzije ciljeva održivog razvoja u budućim planskim aktima Grada Sombora, pre svega u Srednjoročnom planu, kroz kreiranje i implementaciju održivog lokalnog ekonomskog razvoja zasnovanog na znanju i kreativnosti i istovremeno resursno i energetski efikasne privrede u Gradu.

2. Metodologija

Od početka realizacije aktivnosti na lokalizaciji ekonomske dimenzije ciljeva održivog razvoja u razvojne i dokumente javnih politika Grada Sombora, u januaru 2022. godine, sa partnerima na teritoriji Grada Sombora sproveden je veći broj aktivnosti na podizanju svesti o značaju ciljeva održivog razvoja Agende 2030 i upoznavanju sa preporukama iz međunarodnih dokumenata, a sa ciljem njihovog prilagođavanja lokalnom kontekstu u Gradu.

U prvoj fazi su prikupljeni i proučeni ključni dokumenti lokalnih javnih politika u gradu Somboru, u posebnim sektorskim oblastima kao što su lokalni ekonomski razvoj, komunalne delatnosti, životna sredina, urbanizam. U ovom periodu su bile organizovane i interne konsultacije sa službenicima u Gradskoj upravi, zaduženima za koordinaciju projektnih aktivnosti.

Proces prikupljanja građe, istraživanja i pisanja analize je podeljen u faze u skladu sa dinamikom predviđenom i utvrđenom Akcionim planom za realizaciju aktivnosti na lokalizaciji ciljeva održivog razvoja u Gradu Somboru (period implementacije Platforme za opštedruštveni dijalog "Održivi razvoj za sve").

U periodu februar–maj 2022. godine održana je serija konsultacija sa predstavnicima somborske privrede, uglavnom preduzetnicima i malim preduzećima iz različitih privrednih sektora (proizvodnja, prerađivačke i uslužne delatnosti) u kojima je na osnovu strukturisanog upitnika razgovarano o razvojnim planovima i prioritetima, potrebama u pogledu zapošljavanja radne snage, koja može da odgovori zahtevima industrijskog razvoja u budućnosti, viziji unapređenja lokalnog poslovnog ambijenta koji će biti stimulativan za rad i investiranje u Gradu Somboru, izazovima poštovanja standarda zaštite životne sredine i viđenju cirkularne ekonomije kao izvora novog industrijskog rasta.

Fokus grupa sa privrednicima i privrednim udruženjima na kojoj su još jednom verifikovane i neke od preporuka sa pojedinačnih razgovora sa privrednicima, organizovana je 7. aprila 2022. Opšti stav učesnika je da bi trebalo usmeriti fokus saradnje Gradske uprave i mera podrške i saradnje sa lokalnog nivoa na mala i srednja preduzeća sa domaćim kapitalom, čija se razvojna vizija uglavnom poklapa sa strateškim opredeljenjima na nivou grada. Generalni stav privrednika i privrednih udruženja je da bi dalji razvojni prioriteti Sombora trebalo da budu usmereni na prerađivačku industriju u agro-sektoru, razvoj smeštajnih kapaciteta višeg ranga/hotelskih kapaciteta (receptivni turizam) i podršku poljoprivrednicima da u većem obimu apliciraju i koriste predpristupne IPARD fondove (za nabavku osnovnih sredstava). Regionalna privredna komora Sombor je ukazala na veoma malo interesovanje firmi u Somboru za učestvovanje u programima dualnog obrazovanja, koji su jedan od mehanizama za rešavanje makar dela problema u vezi sa deficitom radne snage u Somboru. Za ona preduzeća koja ispunjavaju uslove za akreditaciju, predlog PKS-a je da GU Sombor podrži zainteresovane firme makar u delu plaćanja naknade učenicima. Kako nedovoljan broj učenika aplicira za programe koji se realizuju u dualnom obrazovanju, GU bi mogla da se uključi u organizovanje informativnih kampanja za podizanje interesovanja učenika za ta zanimanja.

U junu je održana fokus grupa sa predstavnicima organizacija civilnog društva u Somboru, na kojoj su od njih zatražena mišljenja i sugestije o najpogodnijim mehanizmima za lokalizaciju

ciljeva održivog razvoja u operativne dokumente razvojnog planiranja u Somboru. OCD su snažno preporučile dalja ulaganja u razvoj infrastrukture (putna infrastruktura po selima, kanalizacija u seoskim naseljima, uspostavljanje primarne separacije otpada), ulaganje u bolje saobraćajno povezivanje sela sa gradom (sada – samo nekoliko polazaka dnevno) što bi moglo da makar delimično uspori migracije iz ruralnih naselja, ulaganja u razvoj biciklističkih staza između Sombora i Bačkog Monoštor, povećanje broja edukacija mladih o dostupnim sredstvima za finansiranje početka poslovanja. U smislu praćenja efekata sektorskih politika, OCD smatraju da praćenje i evaluacija lokalnih politika ne mora da se radi institucionalno, jer očigledno je da Grad Sombor nema dovoljno kapaciteta (zaposlenih sa adekvatnim znanjem i iskustvom) koji bi se time bavili. Preporuka sa Fokus grupe je da se same organizacije civilnog društva ponovo uključe u monitoring, i apliciraju za sredstva iz donatorskih fondova da bi se bavili monitoringom i evaluacijom (*ex ante* i *ex post* analize efekata sektorskih politika, koja za sada očigledno izostaje iako je obavezna na osnovu Zakona o planskom sistemu).

Preduzetnici, privredna društva, udruženja i institucije sa kojima su obavljeni individualni razgovori			
	Naziv subjekta	Ime kontakt osobe	Osnovne preporuke
1.	"Godo restorante" d.o.o. Sombor	Siniša Gnječ, direktor	- kroz promovisanje kulturnih i turističkih potencijala i raznih događaja bi trebalo promovisati i domaću ugostiteljsku ponudu; - Grad da facilitira uspostavljanje saradnje proizvođača tradicionalnih proizvoda iz ovog kraja sa ugostiteljima, kao i saradnje kreativnih industrija sa HORECA akterima; - neophodno je da svi nosioci ugostiteljske aktivnosti u Somboru budu uključeni u rad Turističke organizacije Sombor i da se zajednički planiraju kako termini održavanja turističkih manifestacija, tako i njihov konkretni sadržaj.
2.	Agencija "BIT soft" Sombor	Nemanja Buzadžić, direktor	- osmišljavanje finansijskih i nefinansijskih podsticaja za IT sektor; - uključivanje predstavnika IT sektora u rad Privrednog saveta.
3.	„Agriser“ d.o.o. Sombor	Peđa Cerović, direktor	- odlična saradnja sa Odeljenjem za prostorno planiranje, urbanizam i građevinarstvo i sa javnim preduzećima; - neophodna saradnja sa Gradom na finansiranju izgradnje preostalog dela atarskog puta koji povezuje plantažu sa glavnim putem u selu Aleksa Šantić;

			- neophodno dalje jačanje institucionalne infrastrukture za razvoj poljoprivrede u Somboru (Regionalni edukativni centar za poljoprivredne proizvođače).
4.	„Tacit“ d.o.o. Sombor	Nikola Čuvarđić, direktor	- nužno povećati konkurenciju u postupcima nabavki na koje se ne primenjuje Zakon o javnim nabavkama (ispod milion, odnosno tri miliona dinara) jer su to JN gde lokalna preduzeća mogu da učestvuju; - objavljivati plan nabavki za ove nabavke na sajtu Grada, javnih preduzeća i na sajtu eUprave (jer se ovi planovi ne objavljuju na sajtu eNabavki); - omogućiti većem broju lokalnih privrednika da učestvuju u radu Privrednog saveta.
5.	„Meteor Commerce“ d.o.o.	Jeca Ilić, direktor	- privrednici bi trebalo da imaju veći uticaj na planiranje pravaca širenja industrijskih zona, kroz javne uvide/rasprave kako bi im bila jasnija logika razvoja zona – neophodno je konsultovati ih; - lokalna preduzeća bi trebalo da dobiju stalne kanale komunikacije sa GU/KLER o finansijskim i nefinansijskim podsticajima koje nude svi nivoi vlasti; - GU treba da investira u saradnju sa domaćom privredom koja može da doprinese stvaranju ili jačanju proizvodne kooperacije i dobavljačkih lanaca.
6.	„Bobić projekat“	Jasmina Bobić, projektant	- započeti projekat urbane komasacije, objedinjavanja parcela, u ovom procesu će i privatni investitori i lokalna samouprava dobiti veće parcele pravilnijeg oblika pogodne za gradnju objekata i širenje saobraćajne i druge infrastrukture; - obnoviti inicijativu da Sombor dobije još neke smerove na Pedagoškom fakultetu (postepena transformacija ovog fakulteta sa akreditacijom IT i drugih smerova).
7.	Regionalna privredna komora Sombor	Mihajlo Maćuš, koordinator za privredu	- Obezbediti u saradnji sa Gradom prekvalifikaciju/dokvalifikaciju za deficitarna zanimanja kao što su trgovci, konobari, kuvari, keramičari, vodoinstalateri.
8.	„Ribarska priča“	Jasminka Čičovački, vlasnica	- nastaviti sa merama aktivne politike zapošljavanja sa NZS – veoma često zainteresovani privrednici ne dobiju pristup

			sredstvima za nova zapošljavanja zbog velikog interesovanja (sredstva se brzo iscrpe); - pojačati kanale informisanja o dostupnim finansijskim sredstvima za preduzetnike, MSP, kao i o finansijskim i nefinansijskim podsticajima.
9.	„Fiorano“	Aida Delkić, generalni menadžer, Ljubica Prokin, direktorka finansija, Dušica Živanović, samostalni saradnik za tehnički razvoj proizvoda	- nastaviti ulaganja u komunalnu i ostalu infrastrukturu, kako bi se zadržali postojeći a i privukli novi investitori; - razmotriti mogućnost ulaganja u izgradnju biciklističke staze od Staparskog puta do firme „Fiorano“; - povećati broj učenika koji se školuju za zvanje tehničar dizajna odeće (sada jedan razred sa 30 učenika) i/ili uvesti još neko zanimanje u okviru SSS za tekstilnu industriju; - uložiti dodatne napore da se unapredi rad i efikasnost Privrednog saveta, jer je došlo do zastoja u njegovom radu u poslednje dve godine.
10.	Opšte udruženje preduzetnika	Zlatko Štrangar, predsednik	N/A

U četvrtoj fazi je izvršena obrada i analiza svih prikupljenih podataka i izrada konačne verzije analize, koja je podrazumevala i naknadnu verifikaciju ključnih nalaza i preporuka sa najvažnijim akterima u lokalnoj samoupravi i privrednoj zajednici.

3. KLJUČNI NALAZI, PREDLOZI MERA I AKTIVNOSTI U SREDNJOROČNOM PLANU RAZVOJA GRADA SOMBORA

U nastavku je izložen pregled mera i aktivnosti koje su međusobno povezane, doprinoseći već utvrđenim merama iz Plana razvoja Grada Sombora, pa je za njihovu operacionalizaciju u Srednjoročnom planu grada Sombora za period 2023-2025 bitna koordinacija svih učesnika u procesu, koju vrši nosilac sprovođenja. Za najveći broj aktivnosti nosilac sprovođenja je Gradska uprava.

Ključni nalazi

Grad Sombor spada u II kategoriju po razvijenosti sa nivoima zaposlenosti i zaradama iznad republičkog proseka (bez BG i NS) ali ispod regiona u kome se nalazi. S obzirom na veliku površinu, razvijenost se razlikuje i unutar teritorije grada – iako je najveći broj naselja seoskog tipa i obuhvata najveću površinu, sela su ređe naseljena, loše su saobraćajno povezana međusobno i sa urbanim jezgrom i poseduju samo bazičnu komunalnu infrastrukturu.

Geo-strateški položaj Sombora se može tumačiti dvojako. S jedne strane, prednost Sombora je to što se nalazi u pograničnoj zoni blizu Hrvatske i Mađarske što formalno predstavlja preduslov za bolju privrednu saradnju. S druge strane, neadekvatna putna infrastruktura i loša povezanost sa drugim privrednim centrima, Sombor čini „slepim crevom“ regiona u kome se nalazi.

Demografska situacija u Somboru je izrazito nepovoljna s obzirom na rapidno iseljavanje stanovništva (kako u veće centre u Srbiji tako i u susedne države članice EU) i izuzetno negativan prirodni priraštaj. Rezultat toga jeste da je Sombor za 10 godina izgubio 1/10 ukupnog stanovništva i da je prosečna starost 45 godina – po čemu je Sombor ne samo daleko gori od proseka regiona u kome se nalazi nego i od proseka Srbije (bez BG i Vojvodine).

Kada je reč o privredi, uprkos snažnom nasleđu iz perioda socijalizma, brojni „giganti“ su tokom i nakon tranzicije ugašeni i privredna aktivnost se danas svodi na tri velika strana investitora i mnoštvo malih i srednjih preduzeća koji funkcionišu kao „paralelni privredni sistemi“. Akutan je nedostatak kvalitetne radne snage što je dovelo do toga da somborska privreda u velikoj meri stagnira.

Sombor ima dugu tradiciju u poljoprivredi i mnoštvo prirodnih resursa što se ogleda u visokoj iskorišćenosti poljoprivrednog zemljišta i nekoliko ozbiljnih firmi u agrisektoru. Međutim, ključni izazovi koče njen dalji razvoj – stočarstvo je već godinama u opadanju, nedovoljno je razvijeno tržište za plasman proizvoda i značajan je udeo monokulture u žitaricama.

Kada je reč o turizmu, Sombor poseduje brojne istorijske i kulturne spomenike, obilne prirodne resurse sa Specijalnim rezervatom prirode „Gornje Podunavlje“ u centru sa ogromnim potencijalima za razvoj ekološkog, seoskog, banjskog, lovnog, ribolovnog i sportskog turizma. Međutim, turizam u Somboru funkcioniše daleko ispod svojih potencijala što se ogleda u veoma niskom broju noćenja i neodgovarajućom zaposlenošću u HORECA sektoru.

Ipak, Sombor poseduje potencijale koje može i treba da iskoristi kako bi popravio sopstveni položaj. Glavne komparativne prednosti za ubrzani i održivi privredni razvoj Sombora su:

- Povoljna geo-strateška pozicija koja uz izgradnju adekvatne infrastrukture ima potencijal da pretvori Sombor u jedan od važnih trgovinskih i putničkih centara Vojvodine;
- Bogato industrijsko nasleđe i akumulirana znanja posebno u oblasti prehrambene, tekstilne, obučarske i metaloprerađivačke industrije;

- Veliki prirodni potencijali i duga tradicija u poljoprivredi uz preduslove za razvoj moderne i intenzivne poljoprivrede koja bi pozicionirala Sombor kao jednog od ključnih snabdevača prehrambenih proizvoda;
- Značajan potencijal za razvoj turizma sa SRP „Gornje Podunavlje“ kao ključnim resursom.

Ključni ciljevi i mere za dalji razvoj Sombora, usklađene sa principima i ciljevima Agende 2030, mogu se predstaviti na sledeći način:

KLJUČNI POSEBNI CILJEVI U OKVIRU RAZVOJNOG PRAVCA RAZVOJ PRIVREDE	
1. Pozicioniranje Sombora kao jednog od važnih trgovinskih i putničkih centara Vojvodine <i>Usklađeno sa ciljevima 10.1 i 10.2: progresivno postići i održati rast prihoda donjih 40% stanovništva po stopi višoj od [nacionalnog] proseka; osnažiti i promovisati socijalnu, ekonomsku i političku inkluziju svih, bez obzira na starost, pol, invaliditet, rasu, etničku pripadnost, poreklo, religiju ili ekonomski i neki drugi status</i> <i>Usklađeno sa ciljem 11.a: podržati pozitivne ekonomske, socijalne i ekološke veze između urbanih, perifernih i ruralnih oblasti osnaživanjem nacionalnog i regionalnog razvojnog planiranja</i>	
2. Razvoj privatnog, posebno MSP sektora uz podsticanje dostojanstvene zaposlenosti <i>Usklađeno sa ciljem 8.2: Postići više nivoje ekonomske produktivnosti preko diversifikacije, tehnoloških unapređenja i inovacija, između ostalog i fokusirajući se na radno intenzivne i visoko profitabilne sektore.</i> <i>Usklađeno sa ciljem 8.3: Promovisati razvojno orijentisane politike koje podržavaju proizvodne aktivnosti, stvaranje pristojnih poslova, preduzetništvo, kreativnost i inovativnost i podsticati formalno osnivanje i rast mikropreduzeća, odnosno malih i srednjih preduzeća.</i>	
3. Iskorišćavanje prirodnog bogatstva za razvoj moderne i intenzivne poljoprivrede <i>Usklađeno sa ciljem 2.3: udvostručiti poljoprivrednu produktivnost i prihode malih proizvođača hrane, a posebno žena, starosedelačkog stanovništva, porodičnih poljoprivrednih proizvođača i stočara, između ostalog i preko bezbednog i jednakog pristupa zemljištu, drugih proizvodnih resursa i inputa, znanja, finansijskih usluga i tržišta.</i>	
4. Razvoj turističkih potencijala uz zaštitu životne sredine <i>Usklađeno sa ciljem 8.9: osmisлити i primeniti politike za promovisanje održivog turizma koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode.</i>	

Usklađeno sa ciljem 12.2: Do kraja 2030. postići održivo upravljanje i efikasno korišćenje prirodnih resursa	
KLJUČNE MERE U OKVIRU RAZVOJNOG PRAVCA RAZVOJ PRIVREDE	
1. Izgradnja nove i obnavljanje postojeće infrastrukture (CILJ 1) <i>Usklađeno sa ciljem 9.1: Razviti kvalitetnu, pouzdanu, održivu i prilagodljivu infrastrukturu, uključujući regionalnu i međugraničnu infrastrukturu, kako bi se podržali ekonomski razvoj i ljudsko blagostanje, sa fokusom na jeftinom i jednakom pristupu za sve</i> <i>Usklađeno sa ciljem 11.2: omogućiti pristup bezbednim, jeftinim, pristupačnim i održivim transportnim sistemima za sve, unapređujući bezbednost na putevima, pre svega proširivanjem obima javnog prevoza, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe onih koji se nalaze u ranjivim situacijama, žena, dece, osoba sa invaliditetom i starijih lica.</i>	
2. Razvoj programa podrške privatnom sektoru (CILJ 2) <i>Usklađeno sa ciljem 8.3 (vidi cilj 2)</i>	
3. Unapređenje tržišta rada, kroz aktivne mere i formalizaciju rada (CILJ 2) <i>Usklađeno sa ciljem 8.5: postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, što obuhvata i mlade ljude i osobe sa invaliditetom, kao i istu platu za rad jednake vrednosti.</i> <i>Usklađeno sa ciljem 4.4: znatno povećati broj mladih i odraslih koji imaju relevantne veštine, između ostalog i tehničke i stručne, za zaposlenje, pristojne poslove i preduzetništvo</i>	
4. Unapređenje obima i kvaliteta servisa koje lokalna samouprava pruža privrednicima (CILJ 2) <i>Usklađeno sa ciljem 16.3: Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima</i>	
5. Razvoj moderne i intenzivne poljoprivrede (CILJ 3) <i>Usklađeno sa ciljem 2.3 (vidi cilj 3)</i>	
6. Razvoj objedinjene turističke ponude (CILJ 4) <i>Usklađeno sa ciljevima 2.3 (vidi cilj 3), 8.9 (vidi cilj 3) i 12.b: osmisliti i primeniti politike za promovisanje održivog turizma koji stvara radna mesta i promoviše lokalnu kulturu i proizvode</i>	
! Sprovođenju svih mera mora da prethodi adekvatna analiza uticaja na životnu sredinu, blagovremeno dostupna zainteresovanoj javnosti.	

Usaglašeno sa ciljem 15.4: osigurati očuvanje planinskih ekosistema, uključujući njihov biodiverzitet, kako bi se njihovi kapaciteti unapredili tako da pružaju korist koja ima suštinski značaj za održivi razvoj.

Cilj 1: Pozicioniranje Sombora kao jednog od važnih trgovinskih i putničkih centara Vojvodine

Grad Sombor nalazi se u AP Vojvodini, na krajnjem severozapadu Republike Srbije, i zajedno sa susednim opštinama, Apatinom, Odžacima i Kulom, čini Zapadno-bački okrug čiji je Sombor sedište. Pored ovih, Sombor se takođe graniči i sa opštinom Bačka Topola i gradom Suboticom.

Tabela 1. Ključni indikatori razvijenosti

Teritorija	Stepen razvijenosti (2014)	Udeo zaposlenih (2020)	Prosečne neto zarade (2020)	Ekonomski agregat* (2020)	Stopa rizika od siromaštva (2013)
	Grupa razvijenosti JLS	% radno sposobnog stanovništva (15-64)	Apsolutni iznos (RSD)	Po glavi stanovnika	%
Srbija bez Beograda i Vojvodine	/	41.5	49.796	19.397	33.3
Subotica	I grupa	51.2	55.698	25.517	23.5
Sombor	II grupa	43.0	53.632	21.660	27.5
Bačka Topola	II grupa	40.5	51.265	22.211	30.9
Apatin	II grupa	33.7	50.869	17.902	33.5
Kula	II grupa	31.4	49.431	16.747	26.1
Odžaci	III grupa	41.1	48.113	18.449	37.1

* Ekonomski agregat ilustruje kupovnu moć po glavi stanovnika, tako što u količnik stavlja (1) ukupnu sumu zarada i sumu penzija u Gradu/opštini i (2) ukupan broj stanovnika u Gradu/opštini (ekonomski agregat = 1/2).

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), kalkulacije autora

Geo-strateška pozicija se na prvi pogled čini veoma povoljnom: blizina granice sa Hrvatskom i Mađarskom (EU), blizina Subotici kao najbližem većem regionalnom centru i Vrbasu, sa

razvijenom prerađivačkom industrijom u agri-biznis sektoru, zatim Koridor VII odnosno reka Dunav, koji na području grada zauzima dužinu od 25km, zajedno daju privid dinamičnih poslovnih i trgovinskih veza Sombora sa drugim gradovima.

Međutim, najbliži grad sa mađarske strane je Baja koji, slično Somboru, nije naročito razvijen pa je prekogranični promet sa Mađarskom osrednji. Pored toga, Sombor ima veoma uočljiv deficit kvalitetne putne infrastrukture. Pre svega, kroz Sombor ne prolazi nijedan autoput a najbliži je na sat vremena vožnje. Pored toga, od nekada sedam železničkih pravaca koji su prolazili kroz Sombor, u funkciji je svega tri, a najavljeno ukidanje putničke linije voza prema Vrbasu što će otežati komunikaciju između dva grada. Na kraju, vodni saobraćajni potencijali su takođe nedovoljno iskorišćeni (npr. nedostatak pristaništa u industrijskoj zoni).

S obzirom na veliku površinu (peta najveća u Srbiji), dostupnost kvalitetne infrastrukture značajno varira i unutar Grada – iako je 16 od 17 naselja seosko, obuhvata 76% ukupne teritorije i skoro polovinu ukupnog stanovništva na teritoriji Sombora, ono je veoma loše povezano sa gradom i ima naglašen deficit osnovne komunalne infrastrukture (kanalizacija, škole, bolnice, pošte itd).

Sombor je prethodnih godina stvorio plansko-urbanističke i organizacione preduslove za ekspanzivni razvoj komunalne infrastrukture i rešavanje decenijskih problema u oblasti zaštite životne sredine. U planskim dokumentima pripremljenim poslednjih godina, Sombor je predvideo izgradnju nekoliko postrojenja za preradu otpadnih voda i agilnošću lokalne samouprave, Sombor je postao deo projekta "Čista Srbija" u okviru koga će u gradu Somboru biti izgrađeno pet prečistača i čak 240 kilometara kanalizacione mreže. To će biti ubedljivo najveće ulaganje u ovoj oblasti u Vojvodini, finansira ga Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, a gotovo sva naseljena mesta biće povezana na kanalizaciju. Za Sombor je to veoma važno jer 40% gradske teritorije još uvek nije pokriveno kanalizacijom.

U gradu već postoji jedan prečistač izgrađen 1965. godine, a u narednim godinama se planira još jedan, dok će ostala četiri novoizgrađena biti u selima, a na njih će biti povezana i okolna naselja. Postojeće postrojenje je već staro, traži velika sredstva da se održava ali Grad i za njega planira da uvede tercijarno (biološko) prečišćavanje. Na trenutnom prečistaču postoji linija vode, gasa i mulja (anaerobni digestori i gas generator). Na novi prečistač u Bezdanu, uz ovo mesto će biti povezani i Bački Breg, Kolut i Bački Monoštor, u Doroslovu i Stapar, Stanišić će za sada prečistač imati samo za sebe, dok će u Kljajićevu biti povezani i Telečka, Čonoplja, Svetozar Miletić i Aleksa Šantić.

Do 2016. na fabriku vode u Somboru bila je priključena samo Čonoplja, a značajnim ulaganjima priključeno je i Kljajićevo, potom je završena fabrika vode u Bačkom Bregu, i izgrađena buster stanica u Svetozaru Miletiću, što je osnova za dalje radove u Stanišiću i Aleksi Šantiću. U toku su radovi na fabrici vode u Bačkom Monoštoru, a dobijena su sredstva za izgradnju buster stanice u Stapar. Doroslovo je imalo sedam bunara a ni u jednom voda nije mogla da se koristi za piće, zbog nedozvoljene količine arsena. I u drugim seoskim bunarima, a ne samo u Doroslovu, seoski bunari ne mogu da se koriste jer je republičkom uredbom smanjena dozvoljena koncentracija arsena u vodi za piće sa 0,5% na 0,1% te sada svi seoski bunari sadrže arsen u nedozvoljenoj koncentraciji. JKP "Vodokanal" je u Doroslovu

zamenilo sve cevi i izgradilo prevodnike te je plan da ove godine Stapar i Doroslovo konačno dobiju zdravu vodu za piće.

Grad ima industrijsku zonu – koja se sukcesivno gradi zbog nedostatka finansija, ali je najveći broj parcela koje su infrastrukturno opremljene prodato.

Urbanisti iz gradske uprave i javnih preduzeća se zalažu da se u gradu započne projekat urbane komasacije, objedinjavanja parcela, preparcelacija i uspostavljanja ulica i nakon toga bi i fizička lica i lokalna samouprava dobili veće parcele pravilnijeg oblika koje bi bile mnogo pogodnije za novu gradnju i za građevinske investicije. Ovaj projekat urbane komasacije još uvek nije započeo.

Prema tome, u interesu Sombora jeste da iskoristi svoj povoljan geografski položaj te, u saradnji sa republičkim vlastima, snažno i planski ulaže u infrastrukturu. Ukoliko se na to „doda“ i rekonstrukcija i prenamena postojećeg somborskog vojnog aerodroma u civilni, Sombor bi zaokružio svoj položaj kao jednog od ključnih putničkih i trgovinskih centara Vojvodine.

Aktivnosti kojima se sprovodi MERA 1 Izgradnja nove i obnavljanje postojeće infrastrukture:

- Definisati nove projekte prekogranične saradnje u ekonomskoj oblasti (uz eventualnu podršku EU fondova) sa mađarskim gradom Baja u cilju bolje povezanosti i dinamičnije privredne aktivnosti;
- U saradnji sa republičkim vlastima pokrenuti inicijativu za rekonstrukciju, elektrifikaciju i stavljanje u pogon postojećih železničkih pruga koje prolaze kroz Sombor;
- U saradnji sa nadležnim republičkim organima ubrzati početak izgradnje brze saobraćajnice Sombor-Kikinda;
- Pripremiti projektno-tehničku dokumentaciju i rešiti eventualne nerešene imovinsko-pravne odnose na parcelama planiranim za izgradnju neophodne komunalne infrastrukture (kanalizacija, postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda) u selima na teritoriji grada Sombora;
- U saradnji sa republičkim organima (Ministarstvo odbrane) pokrenuti inicijativu za rekonstrukciju i pretvaranje postojećeg vojnog aerodroma u Somboru u civilni;
- Izvršiti rekonstrukciju i modernizaciju somborskog dela međunarodnog plovnog puta koridor VII (Dunav) uključujući i nacionalnu luku Sombor;
- Programom uređivanja građevinskog zemljišta za 2023. godinu predvideti uređenje i revitalizaciju atarskih puteva na teritoriji Grada Sombora a prema prioritetima usaglašenim sa seoskim MZ;
- U budžetu za 2023-2025. predvideti izgradnju prateće infrastrukture na teritoriji seoskih MZ, kao što su biciklističke staze, autobuske stanice, pešačke staze.

Cilj 2: Razvoj privatnog, posebno MSP sektora uz podsticanje dostojanstvene zaposlenosti

Sombor je za vreme socijalizma važio za grad sa respektabilnom privredom, posebno u oblasti prehrambene, tekstilne, obučarske i metaloprerađivačke industrije. Na svom vrhuncu, 80ih godina, Sombor je posedovao nekoliko „giganata“ poput Poljoprivrednog kombinata „Sombor“ i Metaloprerađivačke industrije „Bane Sekulić“ koji su zapošljavali i po nekoliko hiljada radnika. Međutim, raspad savezne države i privredni sunovrat iz 90ih godina, neadekvatno sprovedena tranzicija iz 2000ih, zajedno su doveli do naglog pada privredne aktivnosti i rasta nezaposlenosti. Nestankom velikih sistema iz vremena socijalizma, gradska privreda danas se oslanja na tri velika strana investitora kao i na veći broj malih i srednjih preduzeća.

Ono što izdvaja Sombor od proseka Srbije (bez BG i NS) ali i regiona u kome se nalazi jeste da je država, odnosno javni sektor (administracija, obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita i javna komunalna preduzeća) najveći poslodavac koji zapošljava više od jedne četvrtine somborskih radnika. Iza javnog sektora, druga po broju zaposlenih je prerađivačka industrija (dominantno prehrambena, tekstil i obuća) koja je, sa svega 102 zaposlena na 1.000 radno sposobnog stanovništva, značajno slabija od većine uporedivih opština. Na trgovinu na veliko i malo odnosi se još 15% zaposlenih a na poljoprivredu još 10%.

Tabela 2. Tržište rada

Teritorija	Osnovni indikatori na tržištu rada				Sektorska struktura zaposlenosti			
	Radno sposobno stanovništvo	Registravana zaposlenost*	Registravana nezaposlenost	Neaktivno ili neformalno stanovništvo	Prerađivačka industrija	Javni sektor	Trgovina, transport i druge usluge	Ostalo
	Na 1000 stanovnika	na 1000 radno sposobnog stanovništva						
Bačka Topola	719	405	85	510	118	75	93	119
Subotica	661	512	47	441	163	98	134	117
Kula	656	314	112	574	79	68	89	78

Sombor	646	430	106	464	102	111	115	102
Apatin	646	337	149	514	91	69	102	74
Odžaci	643	411	121	468	191	66	73	82
Srbija bez Beograda i Vojvodine	640	415	141	444	119	99	101	96

Izvor: Republički zavod za statistiku (RZS), kalkulacije autora

Najveći investitor u Somboru sa 1.838 zaposlenih je kompanija za proizvodnju ženskog rublja – Fiorano, koja je deo italijanske Calzedonia grupe. Pored samog brenda Calzedonia, Fiorano šije veš za svoje sub-brendove kao što su Tezenis i Intimissimi. Somborski Fiorano je jedan od najvećih izvoznika tekstila u Srbiji sa izvozom od 47 miliona evra u 2021. godini. Calzedonia na teritoriji Republike Srbije trenutno zapošljava preko 4.000 radnika i pored Sombora, ima pogone na još 5 lokacija u Srbiji tj. u Subotici (Gordon), Apatinu, Kuli, Kikindi i Rumi (Adriana Tex). Međutim, zarade u ovoj firmi (kao i generalno u tekstilnoj industriji) su relativno niske i nalaze se ispod gradskog proseka.

Tabela 3. Poslovni sektor i dominantni sektori

Sektor/Firma	Broj preduzeća/preduzetnika	Broj zaposlenih	Poslovni prihodi	BDV	Izvoz	Prosečna neto zarada
	Apsolutni iznos	Apsolutni iznos	Hiljade evra	Hiljade evra	Hiljade evra	Evra
Poslovni sektor*	3.461	10.411	730.014	134.586	106.078	392
Prerađivačka industrija	13%	41%	27%	40%	59%	108%
Tekstilna industrija	1%	18%	5%	14%	34%	64%
Fiorano	0%	18%	5%	13%	34%	96%
Obučarska industrija	0%	5%	1%	3%	1%	70%
F.lli Rossi Shoes (Progetti)	0%	4%	1%	3%	1%	127%
Prehrambena	3%	10%	16%	16%	12%	71%
Somboled	0%	3%	10%	11%	11%	215%
Bimal Sunce	0%	1%	3%	2%	0%	122%

Trgovina na veliko i malo	25%	20%	0%	0%	0%	92%
Sinagoga	0%	2%	7%	3%	0%	96%
Somborelektro	0%	1%	6%	2%	0%	137%

Izvor: Agencija za privredne registre, kalkulacije autora

Drugi najveći investitor je italijanska kompanija za proizvodnju obuće Progetti¹ koja pravi obuću i delove za obuću za najpoznatije svetske brendove kao što su Gucci, Prada, i Louis Vuitton. Progetti trenutno u Srbiji zapošljava oko 1.000 ljudi u svojim pogonima koje se nalaze u Somboru, Vršcu i Vladimircima. Treći (i poslednji) veliki investitor je Somboled, u vlasništvu hrvatskog Dukata (francuska Lactalis grupa). Somboled godišnje preradi 70 miliona litara mleka i plasira preko 48.500 tona gotovih proizvoda čime se svrstava među najveće proizvođače mleka i mlečnih proizvoda u Srbiji,

Zanimljivo je da se, pored ova tri velika preduzeća, dobar deo somborske prerađivačke industrije nalazi u privrednim društvima sa većinski stranim kapitalom: Bimal Sunce (proizvodnja ulja i masti – BiH), Guma-S (proizvodnja gumenih proizvoda za potrebe automobilske i industrije bele tehnike – Slovenija), Ebm-papst (proizvođač elektromotora i ventilatora – Nemačka).

Od ostalih relevantnih preduzeća mogu se izdvojiti Sinagoga (trgovina na veliko i malo), Somborelektro (trgovina na veliko mašinama i opremom), Severtrans (drumski prevoz putnika) i Boja (proizvodnja saobraćajne infrastrukture i opreme).

Iz razgovora sa predstavnicima lokalne domaće privrede zaključili smo da lokalna samouprava često nema „sluha“ za njihove potrebe već da je mahom koncentrisana na privlačenje i *after-care* za velike strane investitore. Pre svega, u planiranju izgradnje poslovne infrastrukture (Industrijske/Slobodne zone), privrednici uglavnom nisu konsultovani. Pored toga, većina lokalnih MSP nije uključeno u formalne oblike saradnje sa lokalnom samoupravom kakav je Privredni savet, čiji rad nije u dovoljnoj meri transparentan² a mnogi od intervjuisanih privrednika nisu ni čuli da takvo telo uopšte postoji. Na kraju, kada je reč o dobijanju odgovarajućih dozvola za rad, uglavnom samo velike strane firme imaju olakšan pristup pri rešavanju administrativnih postupaka, prvenstveno u oblasti planiranja i građenja.

U zagovaranju interesa svoje lokalne samouprave, predstavnici izvršne vlasti imaju moćnog, za sada veoma malo korišćenog, saveznika u predstavnicima lokalne privrede. Čini se da je savezništvo lokalne samouprave i ključnih privrednih sektora (malih i srednjih preduzeća) u procesu zagovaranja određenih prilagođenih privrednih mera na lokalnom i regionalnom nivou nedovoljno korišćeno u Somboru za formulisanje prilagođenih sektorskih intervencija (sa nacionalnog nivoa) koje bi dale brze i efikasne rezultate u pogledu smanjivanja administrativnih prepreka, ubrzavanja realizacije infrastrukturnih projekata (pre svega kada je

¹ Firma je inače registrovana u APR-u pod nazivom F.lli Rossi Shoes doo i u vlasništvu je dve holandske firme.

² Poslednja vest o održanoj sednici Saveta je iz 2019. godine a poslednji zapisnik sa sednice iz 2018. godine

u pitanju saobraćajna infrastruktura), olakšanja pristupa resursima, efikasnijeg povezivanja izvozno orijentisanih lanaca vrednosti itd.

Pored toga, domaći lokalni privrednici navode da je jedan od ključnih problema neadekvatan pristup finansijama dok se o dostupnim podsticajima (koji nisu veliki) uglavnom upoznaju putem privatnih kanala.

Uprkos posvećenosti uprave ka privlačenju velikih stranih investitora, Sombor nije naročito privlačan za investitore zbog, već pomenute, neadekvatne infrastrukture. Dodatan problem leži u tome što veliki strani investitori u Somboru ne koriste lokalne dobavljače ili pružaoce usluga, niti na bilo koji način, osim zapošljavanjem, doprinose razvoju somborske privrede. Ukratko, somborska lokalna mala i srednja preduzeća su uglavnom oslonjena sama na sebe dok veliki investitori egzistiraju praktično kao „paralelni privredni univerzumi“.

Generalna ocena privrednika jeste da je Sombor grad muzeja, pozorišta, biblioteka, galerija, grad penzionera i učenika, a za radno sposobno i ambicioznije stanovništvo nema baš mnogo prilika.

“Meteor commerce” – uspešno poslovanje uz podsticanje dostojanstvenog rada iz ugla preduzeća sa domaćim kapitalom

Preduzeće Meteor Commerce je osnovano 1996, kada je vlasnik otvorio poljoprivrednu apoteku u Somboru. Danas se preduzeće bavi ratarstvom, povrtarstvom, voćarstvom i semenskom proizvodnjom. Ima preko 100 zaposlenih različitih zanimanja i struka (agronomi, zaštita bilja, inženjeri poljoprivrede, ekonomisti). Raspoložu sa preko 1.200 ha obradivog poljoprivrednog zemljišta koje je u velikom procentu pokriveno navodnjavanjem. „Meteor Commerce“ ima fabriku stočne hrane za sve domaće životinje kao i za neke od kućnih ljubimaca, 11 maloprodajnih objekata na teritoriji Zapadnobackog okruga, 11 otkupnih mesta, 50.000m² skladišnog kapaciteta za žitarice i zrnastu robu, saraduju sa preko 2.000 kooperanata/poljoprivrednika, koji obrađuju preko 20.000 hektara za zajedničku poljoprivrednu proizvodnju.

Od kraja 2015. godine „Meteor Commerce“ postaje i vlasnik RTV „Sreće“ u Somboru. Kroz edukativni program i poljoprivredne emisije u sopstvenoj produkciji promovišu svoju proizvodnju i proizvode ali i pomažu poljoprivrednicima da se upoznaju sa novim trendovima poljoprivredne proizvodnje. U preduzeću ne postoji problem zapošljavanja adekvatne radne snage. Iz ugla samog preduzeća se čini da je problem obezbeđivanja adekvatne radne snage veštački kreiran od strane poslodavaca koji nisu spremni da radnu snagu adekvatno plate. Smatraju da uz odgovarajuću zaradu i kvalitetne radne uslove (radno vreme, godišnji odmori, uslovi za stručno usavršavanje i napredovanje) nije teško obezbediti i visoko kvalifikovanu radnu snagu koja je u načelu deficitarna i nema je na tržištu rada. Preduzeće uspeva da zaposli visoko kvalifikovane ratarske tehničare, ali i agronome, pravnike, ekonomiste, mašinske inženjere. Svi vozači poljoprivredne mehanizacije u preduzeću su, na primer, u radnom odnosu. U preduzeću nema sezonaca, nema privremeno – povremenih poslova, svi zaposleni su u radnom odnosu sa klasičnim

ugovorima o radu. Prilikom zapošljavanja se nikada ne kreće od minimalne zarade ni za jednu kategoriju zaposlenih – zarade su visoko konkurentne u poređenju sa ostalim preduzećima u Somboru i zato nema problema sa novim zapošljavanjima.

Aktivnosti kojima se sprovodi MERA 2 Razvoj programa podrške privatnom sektoru:

- Konsultovati lokalne privrednike prilikom formiranja planova za dalje širenje industrijske/slobodne zone
- Nastaviti sa radom Privrednog saveta ali utvrditi jasne i precizne kriterijume za prijem privrednika u Privredni savet sa posebnim naglaskom na predstavnike MMSPP
- Učiniti informacije o postojećim podsticajima za privrednike dostupnijim kroz različite vidove (oglasne table, internet stranica lokalne samouprave, tribine, radionice, okrugli stolovi, mejl pretplate)
- Podsticanje povezivanja, spajanja i pripajanja MMSPP unutar istih ili srodnih delatnosti, pre svega u prehrambenoj industriji
- Podrška razvoju senior programa, u kojima bi ljudi sa iskustvom u nekadašnjim velikim somborskim kompanijama – pre svega prehrambena i tekstilna industrija - svoje tehničko znanje i iskustvo prenosili na mlađe generacije.
- Osnivanje lokalnog revolving fonda, u saradnji privrede i lokalne samouprave, u cilju beskamatnog finansiranja malih proizvođača kako bi mogli da izvrše potrebne investicije i unaprede svoju proizvodnju (nalik fondovima osnovanim u okviru USAID projekta za konkurentnost u 10 opština)
- Ostvariti novu i pojačati postojeću saradnju sa domaćim i međunarodnim razvojnim agencijama i programima koje sprovode EU, USAID, GiZ, SDC, Fondacija Ana i Vlade Divac itd.
- Obezbeđivanje vaučera za razvoj internet prezentacije, dizajna proizvoda i promocije malih proizvođača, čime se usmeravaju sredstva i ka IT sektoru i kreativnim uslugama
- Podrška potencijalnim integratorima – kao što su lokalni maloprodajni lanci (npr Sinagoga), koji imaju kapacitet da plasiraju proizvode malih proizvođača.

Kada je reč o tržištu rada, Sombor ima više nivoa zaposlenosti i zarade od Srbije (bez BG i NS) u proseku ali lošije od regiona Vojvodina u kome se nalazi. Negativni demografski trendovi (negativan prirodni priraštaj i masovne migracije) stvaraju najveći izazov za somborsku privredu u vidu akutnog nedostatka kvalitetne radne snage.

Jedan od velikih problema jeste neusklađenost obrazovnog sistema sa tržištem rada, što se ogleda u činjenici da je veliki broj somborskih preduzeća prijavio deficit kadrova u ključnim delatnostima, kao što su: informatičari, građevinski inženjeri, arhitekte, zidari, trgovci, konobari,

kuvari, keramičari, bravari, tesari, vodoinstalateri, sezonski poljoprivredni radnici. Iz tog razloga su privrednici osuđeni da sami obučavaju sopstvene radnike.

„Agriser“ d.o.o. – stvaranje kompletnih kadrova kroz sopstveno investiranje u obrazovanje i usavršavanje

Plaćanje sezonaca je predstavljalo izuzetno visoku troškovnu stavku za preduzeće, dok nije usvojen Zakon o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim poslovima 2019. godine. Prema ovom zakonu, naknada za rad sezonaca obračunava se po radnom času, bez pripadajućih poreza i doprinosa, najmanje u iznosu minimalne cene rada. Kako "AGRISER" nikada nije zapošljavao sezonce bez plaćanja poreza i doprinosa, kompanija je do stupanja na snagu ovog zakona imala obavezu da sezoncima isplaćuje poreze i doprinose prema ugovoru o privremenim i povremenim poslovima koji su skoro 60% od neto iznosa zarade. Sezonski radnici prema ovom zakonu iz 2019. godine imaju pravo na penzijsko i invalidsko osiguranje za slučaj invalidnosti i povrede na radu i obavezno zdravstveno osiguranje ali im se ne isplaćuju porezi i doprinosi kao za zaposlene i angažovane na privremenim i povremenim poslovima.

Uz sezonce, koji su još uvek problem jer ih nema dovoljno na tržištu rada, nije lako naći ni iskusne radnike na rukovodećim poslovima (glavni agronom, menadžer operacija, rukovodilac održavanja, organizacija poljoprivrednih aktivnosti). "AGRISER" sam organizuje obuke za svoje zaposlene kod sertifikovanih kuća, koje ove obuke drže godinama (skoro su obučavali komercijaliste za marketing veštine – prodaja sadnica, slali su zaposlene na ADR obuke – rukovanje opasnim materijama i rukovanje hemikalijama i biocidnim proizvodima). Orijentisani su da za sve što postoji potencijal da se razvija u kompaniji i obavlja u kompaniji a ne „outsorsuje“, pa su tako nedavno otvorili i poziciju savetnika - zaposlenog za bezbednost na radu.

Grad Sombor, u saradnji sa Nacionalnom službom za zapošljavanje – filijala Sombor već nekoliko godina u skladu sa Lokalnim akcionim planom za zapošljavanje, raspisuje javne pozive za samozapošljavanje i zapošljavanje na novootvorenim radnim mestima. Javni poziv poslodavcima za dodelu subvencija za zapošljavanje nezaposlenih lica iz kategorije teže zapošljivih na novootvorenim radnim mestima u 2022. godini je raspisan za poslodavce koji pripadaju privatnom sektoru, a subvencioniše se zapošljavanje lica sa evidencije NSZ. Na raspisani poziv za dodelu subvencija za samozapošljavanje u 2022. godini, mogla su da se jave nezaposlena lica sa evidencije NSZ, koja imaju završenu obuku za razvoj preduzetništva.

Javni pozivi za samozapošljavanje i zapošljavanje lica iz kategorije teže zapošljivih, sprovode se u okviru mera aktivne politike zapošljavanja na teritoriji Grada Sombora za 2022. godinu, a za njihovu realizaciju obezbeđena su sredstva u ukupnom iznosu od 11.700.000,00 dinara, od čega Grad Sombor učestvuje u sufinansiranju mera aktivne politike zapošljavanja u iznosu od 6.000.000,00 dinara, a NSZ u iznosu od 5.700.000,00 dinara.

Uz nastavak obezbeđivanja sredstava za mere aktivne politike zapošljavanja i u narednom trogodišnjem periodu, svakako je potrebno obezbediti i praćenje i evaluaciju postignutih rezultata dosadašnjih mera – odnosno postignutih efekata na smanjenje nezaposlenosti u Gradu Somboru. Evaluacija omogućava merenje i poređenje efekata programa/mera sa onim što bi se desilo da programa nije ni bilo. S obzirom da se efekti pojedinih mera mogu procenjivati samo nakon izvesnog vremena, preporučuje se da se evaluacija uticaja obavlja najmanje 12 ili 24 meseci nakon završetka programa/ugovorne obaveze, u zavisnosti od toga o kom programu/meri je reč. Rezultati evaluacije NSZ i Gradu Somboru mogu da pruže vredne informacije o tome da li su programi adekvatno izrađeni, usmereni i vođeni, o merenju uticaja na pojedince u pogledu zapošljavanja i prihoda kao i o poređenju rezultata različitih programa tj. o tome šta funkcioniše i za koga. Grad Sombor do sada nije procenjivao efekte do sada sprovedenih mera aktivne politike zapošljavanja, jer su za evaluaciju, između ostalog, potrebni posebna stručnost i tehničko znanje. Zbog toga se preporučuje da se u aktivnosti evaluacije uključe i OCD kao i profesionalna udruženja koja imaju dovoljno znanja i iskustva u ovoj oblasti. Kada se evaluacija sprovede, može da pruži vredne informacije o tome koji programi funkcionišu za koga i po kojoj ceni.

Aktivnosti kojima se sprovodi MERA 3 Unapređenje tržišta rada, kroz aktivne mere i formalizaciju rada:

- Razmotriti uvođenje sledećih smerova u somborske srednje škole: građevinski i saobraćajni (tehničar drumskog saobraćaja);
- Pomoci somborskim preduzećima u sastavljanju dokumentacije za sprovođenje programa dualnog obrazovanja;
- Izvršiti reevaluaciju broja mesta na postojećim smerovima Pedagoškom fakultetu kako bi bili usklađeniji sa potrebama na tržištu rada;
- Pokrenuti inicijativu u saradnji sa republičkim vlastima za otvaranje novih fakulteta koji su potrebni somborskom tržištu rada (fakultet za zdravstvo i socijalnu zaštitu, fakultet za informacionu i komunikacionu tehnologiju, fakultet za poslovnu administraciju i fakultet za rečnu plovidbu) u okviru Univerziteta u NS. Ukoliko to nije moguće u okviru UNS, pokrenuti inicijativu za osnivanje zasebnog Univerziteta u Somboru;
- Subvencionisati zarade za radnike u deficitarnim zanimanjima (informatičari, građevinski inženjeri, arhitekte, zidari, trgovci, konobari, kuvari, keramičari, bravari, tesari, vodoinstalateri, sezonski poljoprivredni radnici);
- Osnovati komisiju sačinjenu od predstavnika iz privrede, civilnog društva i akademije koja bi se bavila evaluacijom i monitoringom aktivnih politika u domenu zapošljavanja i omladinske politike;
- Podsticati zapošljavanje ranjivih grupa poput mladih, lica starijih od 50 godina, Roma, osoba sa invaliditetom, nekvalifikovanih i niskokvalifikovanih radnika kao i tehnoloških viškova.

Kada je reč o Unapređenju obima i kvaliteta usluga koje lokalna samouprava pruža privrednicima, veoma mali broj privrednika, koji su učestvovali u individualnim intervjuima, online anketi i u Fokus grupi se izjasnilo da koristi određene usluge/servise za privredu koje pruža Gradska uprava. Sa druge strane, iz konteksta ostalih odgovora i opisa problema sa kojima se preduzetnici, mala i srednja preduzeća suočavaju, više je nego očigledno da je privredi neophodna podrška, kao i ekspertska i usmeravajuća pomoć lokalne samouprave u ključnim oblastima u kojima i oni sami primećuju nedostatak kompetencija. Iako je Odsek za lokalni ekonomski razvoj i podršku ulaganjima/Kancelarija za lokalni ekonomski razvoj Grada Sombora na raspolaganju privrednicima, izgleda da sami privrednici toga nisu dovoljno svesni – tj. da ne znaju šta konkretno mogu da dobiju i u kojoj meri to zaista može da im pomogne.

Neophodno je da KLER agresivnije i korišćenjem svih dostupnih sredstava, socijalnih medija, Internet prezentacije Grada Sombora dopre do svih privrednika kojima je pomoć neophodna. Privrednici bi trebalo da budu upoznati da od KLER-a mogu da dobiju celokupan paket podrške prilikom udruživanja i facilitacije saradnje u ključnim sektorima (npr. proizvođači tradicionalnih proizvoda iz ovog kraja sa ugostiteljima, saradnja kreativnih industrija sa HORECA akterima), uspostavljanja javno-privatnog dijaloga, konsultovanja oko uvođenja novih smerova u srednjim školama u skladu sa zahtevima privrede, definisanja i praćenja aktivnih mera

politike zapošljavanja, konsultovanja u vezi sa promenom novih propisa, podrške u obezbeđivanju kontakata sa centralnim institucijama vlasti, priprema za sajmove, edukacije o novim projektnim mogućnostima u okviru EU.

Jedan od veoma efikasnih mehanizama za podršku malim i srednjim preduzećima u Somboru je uključivanje što većeg broja MSP u krug potencijalnih ponuđača u postupcima nabavki na koje se ne primenjuje Zakon o javnim nabavkama. Stupanjem na snagu novog Zakona o javnim nabavkama prilično se suzio prostor za MSP da dobiju javne ugovore. Naime, Zakon o javnim nabavkama je podigao prag za primenu odredbi zakona na jedan milion dinara za dobra i usluge, a za radove na tri miliona dinara, što predstavlja dva puta, odnosno šest puta veći iznos u odnosu na do sada važeće pragove. Ovim su sve nabavke ispod praga od 1 milion dinara praktično nabavke na koje se ne primenjuje Zakon o javnim nabavkama. Za ove nabavke naručilac (država, pokrajina, Grad, javna preduzeća) uopšte ne mora da objavljuje konkursnu dokumentaciju na portalu eNabavke. Ne postoji ni obaveza da naručilac (konkretno Grad Sombor) objavljuje plan ovih nabavki na koje se ne primenjuje Zakon bilo gde, one se dodeljuju kroz prikupljanje tri ponude tako da tu konkurencije praktično više nema. Ovo je posebno osetljivo pitanje jer su ove nabavke zapravo ugovori gde lokalna MSP uglavnom ispunjavaju uslove da bi konkurisali kao dobavljači robe i pružaoci usluga (na primer u oblasti marketinga, pružanja IT usluga, kateringa i sl.). Iako se ove nabavke, ispod milion dinara ne objavljuju na Portalu javnih nabavki, rešenje je da se plan nabavki ispod jednog miliona obavezno objavljuje na portalu grada Sombora kao i da se pozivi za dostavljanje ponuda, nacrt ugovora kao i odluka o dodeljivanju ugovora takođe obavezno objavljuju na portalu grada Sombora kao i na portalu eUprave.

Imajući u vidu zahteve privrede za što većim brojem elektronskih usluga i to višeg nivoa sofisticiranosti, Gradska uprava Sombor, kao i sve njene ustanove i javna preduzeća bi trebalo da usmere napore ka uspostavljanju elektronski složenijih usluga kojima će povezivati više postupaka ili procedura u nadležnosti više službi i organa na teritoriji Grada ili vertikalno – kroz povezivanje sa republičkim organima i službama. Korišćenje digitalnih usluga je značajan upravljački instrument održivog urbanog razvoja. U međunarodnim dokumentima na evropskom i svetskom nivou se takođe digitalizacija promovise kao jedan od važnih instrumenata urbanog razvoja. U intervjuima koji su organizovani sa predstavnicima MSP u fazi prikupljanja podataka za izradu ove analize, privrednici uglavnom nisu navodili da koriste bilo koji elektronsku uslugu koju pruža Gradska uprava, sa izuzetkom CEOP-a, odnosno sistema za objedinjeno izdavanje građevinskih dozvola. Utisak privrednika je da i one usluge koje se uvode na bilo kom nivou vlasti nastaju i realizuju se na *ad hoc* principu i da je pristup uvođenju istih nesistematičan i bez jasne ideje o očekivanim efektima i održivosti.

Iako je uspostavljanjem novog portala eUprave Kancelarija za informacione tehnologije i elektronsku upravu Vlade Republike Srbije omogućila gradovima i opštinama da na portal eUprave postavie elektronske usluge i to kako one koje se u potpunosti realizuju elektronskim putem (stranka dobija i elektronski potpisano rešenje ili drugi akt kojim se konačno rešava njen zahtev) tako i one usluge koje se podnose elektronski a kasnije rešavaju na konvencionalan način te stranka dobija u pisanoj formi rešenje, za sada Grad Sombor nije

postavljao elektronske usluge na portal eUprave i takode nije kreirana nijedna eUsluga prilagođena potrebama privrede (<https://euprava.gov.rs/sve-usluge/1>)

Uz navedeno, Grad Sombor ne koristi portal eUprave ni za najave i objave kao što su javni pozivi za subvencionisane kredite za privrednike, subvencije za poljoprivredu, javni pozivi za učešće na licitaciji za davanje u zakup poslovnog prostora i sl. koje po svojoj prirodi treba da dopru do šireg kruga zainteresovanih subjekata koji po prirodi često posećuju portal eUprava.

Na internet prezentaciji Grada Sombora nije dostupna elektronska evidencija postupaka koje sprovodi gradska uprava grada Sombora na zahtev privrede te privrednici ne mogu da na jednom mestu pronađu opis postupka/neophodnog servisa i da saznaju kako se postupak pokreće, u kojoj organizacionoj jedinici, koliko traje, koji je kontakt telefon zadužene osobe, koja je taksa i na koji račun je potrebno da se plati. Neke od ovih informacija se nalaze u posebnim dokumentima u delu sajta "Usluge" kao što je Šifarnik taksi i naknada u postupku pred gradskom upravom, ali elektronska evidencija postupaka nije uspostavljena, u skladu sa Uredbom o bližim uslovima za izradu i održavanje veb prezentacije organa ("Službeni list RS" br. 104/18). Uredbom je naloženo svakom organu javne vlasti da u posebno označenom delu veb prezentacije, koji se označava nazivom "Usluge" navede usluge koje pruža, odnosno određene aktivnosti u okviru nadležnosti i ovlašćenja, koje fizičkim, pravnim licima i drugim organima omogućavaju ostvarivanje određenih prava i ispunjavanje obaveza. U tom smislu, u Srednjoročnom programu je potrebno predvideti aktivnost ažuriranja elektronskog registra postupaka Grada Sombora, za čije sprovođenje bi bila odgovorna Gradska uprava grada Sombora, sa rokom realizacije do kraja 2023. godine.

U procesu prikupljanja mišljenja i stavova od predstavnika lokalne privrede, posebno mikro i malih preduzeća, u nekoliko individualnih intervjuua privrednici su iskazali interesovanje za povećanje nivoa učešća u procesu donošenja odluka na nivou Grada Sombora. Za razliku od velikih investitora, koji imaju direktan pristup donosiocima odluka u Gradu Somboru, MSPP se često susreću sa regulatornim teškoćama, nedostatkom kapaciteta, resursa, veština i znanja. S obzirom na njihov značaj prvenstveno na dugoročno smanjenje nezaposlenosti, podsticanje transparentnosti javne uprave i javnih službi u Somboru kao i svih javnih servisa koji su u direktnoj ili indirektnoj funkciji podrške i podsticaja privredi i posebno MSPP bi trebalo da bude od primarnog značaja za Sombor u narednom trogodišnjem periodu.

Poboljšanju kvaliteta i obima podataka od značaja za privredu svakako bi značajno doprinelo i povećanje transparentnosti rada javno komunalnih preduzeća. Ono je i sada na prilično dobrom nivou – ali iako sva javna komunalna preduzeća čiji je osnivač Grad Sombor imaju svoje sajtove i redovno objavljuju godišnje programe poslovanja, tromesečne i godišnje izveštaje – nijedan od ovih dokumenata se ne objavljuje u mašinski čitljivom formatu (Excel, XML, CSV), odnosno bar u formatu koji omogućava pretraživanje (Word). To znači da su svi ovi dokumenti objavljeni kao slike u PDF-u. Otvoreni podaci su globalno promovisani kao ključan faktor za ostvarivanje ciljeva održivog razvoja, što je prepoznato i u međunarodnim inicijativama čiji je član i Republika Srbija, kao što je Partnerstvo za otvorenu upravu (OGP). Jedan od ciljeva Srednjoročnog plana bi svakako trebalo da bude posvećen izgradnji znanja i veština službenika i zaposlenih u javnim preduzećima i ustanovama za korišćenje otvorenih podataka i stimulisanju saradnje između javnog, privatnog i građanskog sektora na teritoriji

Grada Sombora kako bi se povećala pismenost vezana za razumevanje i korišćenje ovih podataka.

U prvoj godini važenja Srednjoročnog plana sva javna preduzeća čiji je osnivač Grad Sombor objavljuju prilagođene godišnje programe poslovanja, kvartalne i godišnje izveštaje o radu u formatu otvorenih podataka na svojim sajtovima kao i na Portalu otvorenih podataka <https://data.gov.rs/sr/>.

Aktivnosti kojima se sprovodi MERA 4 Unapređenje obima i kvaliteta usluga koje Grad Sombor pruža privrednicima:

- Praćenje potreba preduzetnika, malih i srednjih preduzeća i prilagođavanje vrste i obima usluga i paketa servisa konkretnim potrebama;
- Unapređenje broja i kvaliteta eUsluga od značaja za privredu;
- Definisane plana obuke službenika za primenu eUsluga za privredu (na portalu eUprave);
- Ažuriranje elektronskog registra usluga od značaja za privredu;
- Povećanje konkurencije/kruga potencijalnih ponuđača, u postupcima nabavki na koje se ne primenjuje Zakon o javnim nabavkama;
- Unapređenje participativnosti procesa donošenja javnih politika i propisa od značaja za privredu;
- Uvođenje obaveze objavljivanja podataka o radu Gradske uprave, ustanova i javnih preduzeća u formatu otvorenih podataka;
- Izgradnja znanja i veština zaposlenih u upravi za korišćenje i obradu otvorenih podataka u cilju izrade *ex ante* i *ex post analiza* u procesu usvajanja ili izmene javnih politika od značaja za privredu.

Cilj 3: Iskorišćavanje prirodnog bogatstva za razvoj moderne i intenzivne poljoprivrede

Dva ključna prirodna resursa koji omogućavaju intenzivan razvoj poljoprivrede u Somboru jesu raspoloživost plodnim zemljištem i bogatstvo vodama. Kada se na to doda i duga tradicija Sombora u poljoprivredi, ne iznenađuje veoma visoka iskorišćenost poljoprivrednog zemljišta u Somboru (82%) koja prevazilazi i prosek Vojvodine.

Najveći deo korišćenog poljoprivrednog zemljišta na teritoriji Grada Sombora čine oranice i bašte (76%) i najveći broj gazdinstava (53%) specijalizovan je za ratarstvo. Kada je reč o voću, Sombor je specifičan po izuzetno velikom udelu površina pod lešnicima dok u stočarstvu Sombor komparativno „odskake“ po velikom broju svinja. Od tradicionalnih proizvoda, Sombor je poznat po somborskom siru, „lemeškom“ kulenu i bezdanskoj paprici.

Od poljoprivrednih firmi, po svojoj veličini se izdvaja irska kompanija Agri Business Partners koja ima dugoročne ugovore sa dobrim delom većih poljoprivrednih proizvođača (Miletić ad,

Feketić ad i Sombor doo) sa ukupno više od 200 zaposlenih i zemljišta (5.000 hektara) koja se bavi proizvodnjom biljnih kultura i mleka. Tu je i „Meteor Commerce“ koji se proizvodnjom stočne hrane, maloprodajom i veleprodajom sredstava za zaštitu bilja, veštačkih đubriva, semenske robe, sadnog materijala i sitnog inventara kao i izvozom i uvozom žitarica.

Sa stanovišta somborske poljoprivrede posebno su zanimljive kompanija Apple World koja je jedan od najvećih (najveća po prihodima) proizvođača i izvoznika jabuka u Srbiji kao i „AGRISERBIA“ (ili „AGRISER“) u vlasništvu poznate svetske firme Ferrero čiji je cilj da postane osnovna sirovinaska baza Ferrera u Evropi za proizvodnju lešnika.

Uprkos relativno malim površinama vinograda po glavi stanovnika, Sombor ima nekoliko zanimljivih vinarija od kojih se mogu izdvojiti vinarija „Vučji podrum“ i Vinarija „VRT“ koja je osvojila nekoliko nagrada na regionalnim takmičenjima.

Sombor ima takođe dva značajna udruženja vinogradara i voćara – udruženje „Visovi“ sa dugom tradicijom i više od 60 članova i udruženje „Riđički vinogradi“ čiji članovi u svom sastavu imaju oko 20000 čokota vinove loze.

Sombor takođe može da se pohvali i "Ravangrad pivarom" - prvom somborskom kraft pivarom.

U cilju unapređenja poljoprivredne proizvodnje na imanjima poljoprivrednih proizvođača i preduzeća Sombora, Apatina i Odžaka već duže od 65 godina postoji Poljoprivredna stručna služba Sombor. Pored Službe, somborsku poljoprivredu podržava i Regionalni edukativni centar za poljoprivredne proizvođače i ogledna polja u Somboru koji je osnovan uz veliku podršku USAID-a.

Međutim, uprkos relativno jakoj poljoprivredi, Sombor se suočava sa brojnim izazovima na ovom polju. Pre svega, razvoj stočarstva u Somboru funkcioniše znatno ispod svojih potencijala, dugi niz godina je u krizi što je dovelo do smanjenja stočnog fonda. Gašenjem velikih agroindustrijskih kompleksa i lošom privatizacijom velika većina stočarske proizvodnje se preselila na individualna porodična gazdinstva.

Pored toga, prema oceni poljoprivrednih proizvođača, tržište za plasman proizvoda kao što su prerađevine od mleka i mesa nije dovoljno razvijeno, a nema ni organizovane proizvodnje i plasmana ovih proizvoda preko zadruga. Pored toga, somborska poljoprivreda pati od problema monokulture – uglavnom se sade žitarice.

Jedan od uzroka ovih problema predstavlja praksa davanja poljoprivrednog zemljišta na kraći rok od godinu dana – gde poljoprivrednici ne mogu da strateški ulažu u zemljište.

Međutim, ključni problem za somborsku poljoprivredu tiče se infrastrukture. Pre svega, loš kvalitet poljskih/atarskih puteva, zatim očigledan deficit hladnjača i prerađivačkih kapaciteta kao i nepostojanje vetrozaštitnog pojasa.

Pored toga, pretpristupna EU IPARD sredstva (za nabavku osnovnih sredstava) se gotovo uopšte ne koriste. S jedne strane, somborski poljoprivrednici nisu dovoljno informisani ali ni gradska uprava nije dovoljno radila sa poljoprivrednicima kako bi unapredila njihove kapacitete da koriste ova sredstva.

Aktivnosti kojima se sprovodi MERA 5 Razvoj moderne i intenzivne poljoprivrede:

- Podrška profesionalizaciji, promociji i širenju tržišta za male proizvođače tradicionalnih somborskih proizvoda (somborski sir, „lemeški“ kulen i bezdanska paprika)
- Podsticati udruživanje poljoprivrednika u zadruge radi organizovane proizvodnje i plasmana proizvoda
- S obzirom na velike potencijale za gajenje i obradu lešnika (koji su veoma profitabilni), Poljoprivredna stručna služba treba da dopre do poljoprivrednika i edukuje ih u tom pravcu
- Uvesti praksu davanja poljoprivrednog zemljišta na period duži od godinu dana kako bi poljoprivrednici mogli da strateški ulažu u zemljište
- Podržati privrednike u ulaganju u hladnjače i prerađivačke kapacitete
- Ulagati u podizanje vetrozaštitnog pojasa
- Promovisati lokalne poljoprivredne proizvode i povezivati lokalne proizvođače sa lokalnim/regionalnim distributerima i HORECA sektorom (hoteli, restorani, kafići)
- Podrška i asistencija pri apliciranju za IPARD programe i korišćenje sredstava
- Edukacija u oblasti stočarstva, voćarstva i vinogradarstva i kako bi se što adekvatnije iskoristili postojeći potencijali Sombora
- Predstavljanje somborskih tradicionalnih proizvoda na nacionalnim sajmovima i festivalima, kao što je npr Agro Belgrade.

Cilj 4: Razvoj turističkih potencijala uz zaštitu životne sredine

Kada je reč o turizmu, Sombor je grad veoma bogate istorije i kulturnog nasleđa sa brojnim zdanjima (škole, biblioteke, galerije, crkve, gradske ustanove) koje su zaštićene zakonom.

Pored toga, Sombor obiluje i brojnim prirodnim lepotama među kojima centralno mesto zauzima Specijalni rezervat prirode „Gornje Podunavlje“, najznačajnije zaštićeno prirodno dobro na teritoriji grada Sombora, stanište sa više od 1000 biljnih i velikog broja životinjskih vrsta (između ostalog i dom najveće populacije jelena u Srbiji). Upravljač rezervatom je Javno preduzeće „Vojvodinašume“, kroz Šumsko gazdinstvo Sombor.

Pored potencijala za razvoj izletničkog, lovnog, ribolovnog, i banjskog turizma, prisustvo 15 sela i 16 salašarskih naselja, predstavlja veliki potencijal za razvoj ekološkog i seoskog turizma. Sombor ima da ponudi i sportski turizam kroz brojne biciklističke i šetačke staze, sportske hale i terene, bazene. Tu je i veliki broj događaja i manifestacija koja se, doduše, odvijaju uglavnom u junu dok je ostatak godine „prazniji“.

Međutim, veliku prepreku razvoju masovnijeg turizma predstavlja nedostatak smeštajnih objekata odnosno kategorisanog hotelskog smeštaja, kao i kvalitet postojećih. Sa stanovišta turizma veliki problem predstavlja investitorski urbanizam, omogućen suviše „fleksibilnom“ regulativom čime se postepeno nagriza staro gradsko jezgro i grade se visoki objekti koji prete da naruže centar Sombora. Pored toga, prema rečima intervjuisanih ugostitelja, lokalna

samouprava ne podržava dostupnim mehanizmima marketing HORECA sektora, odnosno ovaj marketing grad radi prilično selektivno.

U Somboru već godinama postoji problem veoma slabe saradnje aktera u ugostiteljskom sektoru, a sama lokalna samouprava ne radi dovoljno na njihovom povezivanju. Kvalitet usluge je godinama sve niži zbog nedostatka kvalitetne radne snage i to najviše u letnjim mesecima. Još jedan problem leži u tome što akteri iz HORECA sektora nisu uključeni u aktivnosti koje se na nivou grada planiraju a koje bi trebalo da doprinesu razvoju sektora. Mnoge važne informacije dobijaju se putem neformalnih kanala.

Dodatan problem je to što, prema rečima sagovornika iz gradske uprave, turističke agencije nisu usmerene na receptivni turizam, ne ugošćavaju turiste u samom Somboru, već uglavnom prodaju aranžmane za destinacije van Sombora. Nedovoljno razvijen turizam utiče i na druge grane. Primera radi, Sombor je poznat po svojim starim zanatima koji propadaju jer je razvoj starih zanata nemoguć bez razvijenog turizma koji će dovesti do povećane tražnje za lokalnim zanatskim proizvodima.

Aktivnosti kojima se sprovodi MERA 6 Razvoj objedinjene turističke ponude:

- Ulagati u dalju promociju SRP „Gornje Podunavlje“ kao centralnog turističkog potencijala Sombora
- Podrška izgradnji novih i širenju i modernizaciji postojećih smeštajnih i ugostiteljskih kapaciteta (hoteli, kafići, restorani)
- Izvršiti izmenu somborskih urbanističkih planova kako bi se obuzdao investitorski urbanizam
- Lokalna samouprava da dostupnim marketing mehanizmima (na internet prezentaciji grada, javnih ustanova, portalima, na dobro posećenim tradicionalnim manifestacijama) promoviše domaću ugostiteljsku ponudu
- Lokalna samouprava da podstakne saradnju i udruživanje aktera u HORECA sektoru (proizvođači tradicionalnih proizvoda iz ovog kraja sa ugostiteljima, kreativne industrije sa HORECA akterima)
- Uključiti lokalne HORECA aktere u planiranje daljih aktivnosti na razvoju turizma i informisati ih pravovremeno o predstojećim događajima od turističkog značaja
- Podstaknuti lokalne turističke agencije na receptivni turizam tj. na destinacije u samom Somboru
- Uključiti predstavnike starih zanata u razvijanje lokalne turističke ponude
- Podrška Turističkoj organizaciji i planinarskim udruženjima na razvoju turističke ponude – kroz uspostavljanje turističkih info centara, turističku signalizaciju, mapiranje atrakcija kroz odgovarajuće aplikacije, i sl.
- Podrška postojećim neformalnim kanalima promocije i oglašavanja, kao što su facebook grupe i instagram stranice
- Povezivanje različitih oblika turizma (banjski, sportsko-rekreativni, lovni, ribolovni, gastro-vinski, kulturni i manifestacioni turizam) i objedinjavanje turističke ponude.

ODRŽIVI
RAZVOJ
ZA SVE

Izvori podataka i literatura:

1. Opštine i regioni u Republici Srbiji, 2020, Republički zavod za statistiku, 25. 12. 2020.
2. Indeks transparentnosti lokalne samouprave 2021 – Local Transparency Index LTI, Transparentnost Srbija 2021. https://www.transparentnost.org.rs/images/dokumenti_uz_vesti/LTI_2021_izvetaj.pdf
3. Prosečne mesečne zarade prema opštini prebivališta zaposlenih, Republički zavod za statistiku <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/2403040103?languageCode=sr-Latn>
4. Strategija održivog urbanog razvoja Republike Srbije do 2030. godine („Službeni glasnik RS“ br. 47/2019)
5. Strategija industrijske politike Republike Srbije od 2021. do 2030. godine („Službeni glasnik RS“ br. 35/2020)
6. Nacrt Plana razvoja grada Sombora za period 2022-2028. godine
7. Strategija održivog razvoja grada Sombora za period 2014-2020 (revizija)

Stavovi izneti u tekstu predstavljaju stavove autora i ne odražavaju nužno zvanične stavove vlada Švajcarske i Nemačke, kao ni Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Dokument je proizveden u okviru Platforme “Održivi razvoj za sve”, koji podržavaju vlade Švajcarske i Nemačke, a implementira Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

Za više informacija molim vas kontaktirajte info@sdgs4all.rs